

SÉRIE “Odvětví služeb”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151)

Наталія Барвінок

*викладач кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-6661-4780>*

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Метою написання даної статті є аналіз та оцінка впливу глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні впродовж останнього десятиліття. В статті розглянуто динаміку змін кількості в'їзних та виїзних туристів внаслідок впливу військово-політичної агресії з боку Росії та анексії Криму у 2014 році, пандемії COVID-19 у 2020 році та повномасштабної війни Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Проаналізовано причини, що перешкоджають розвитку міжнародного туризму на території України в умовах воєнних дій на сьогоднішньому етапі розвитку подій. Охарактеризовано передбачені наслідки війни 2022 року на розвиток туристичної індустрії, а особливо міжнародного туризму, адже на відновлення потрібно буде витратити колосальні ресурси (відновлення інфраструктури, відновлення туристичних центрів, відновлення бюджету і т.д.). Наведено приклади виходу з кризи після масштабних воєнних дій країн, що швидко відновили та з новими силами розвивали міжнародний туризм на своїй території.

Ключові слова: міжнародний туризм, міжнародні туристичні потоки, глобальні безпекові фактори, геополітична нестабільність, пандемія Covid-19, війна.

Nataliia Barvinok

*Lecturer, Department of Technology and Organization of Tourism and Hotel and Restaurant Business of the Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-6661-4780>*

THE IMPACT OF GLOBAL SECURITY FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM IN UKRAINE

Abstract. The purpose of this article is to analyze and assess the impact of global security factors on the development of international tourism in Ukraine over the past decade. The article examines the dynamics of changes in the number of incoming and outgoing tourists due to the impact of military-political aggression from Russia and the annexation of Crimea in 2014, the COVID-19 pandemic in 2020 and Russia's full-scale war against Ukraine, which began on February 24, 2022. The reasons that hinder the development of international tourism in Ukraine in the conditions of hostilities at the current stage of events are analyzed. The projected consequences of the war of 2022 on the development of the tourism industry, and especially international tourism, in the future, because the restoration will require huge resources (reconstruction of infrastructure, restoration of tourist centers, budget renewal, etc.). Examples of overcoming the crisis after large-scale military actions of countries that quickly restored and re-developed international tourism on their territory are given.

Keywords: international tourism, international tourism flows, global security factors, geopolitical instability, the Covid-19 pandemic, war.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення однією з найпрогресивніших галузей господарства у світі є туризм, який, в свою чергу, тісно пов'язаний з великою кількістю інших галузей економіки та поєднує економічні, соціальні, культурні аспекти розвитку економіки світу. Неабияке місце туристична індустрія займає у розвитку економіки України, адже як прямо, так і опосередковано впливає на розвиток інших галузей економіки країни, а також на соціальне, культурне та економічне становище населення.

Зауважимо, що саме міжнародний туризм сьогодні перетворився на глобальне явище, адже тісно пов'язаний з широкими можливостями просторової мобільності населення. Через призму розвитку міжнародного туризму можна прослідкувати зовнішньополітичні зв'язки та геополітичну ситуацію країн.

Останнє десятиліття на розвиток міжнародного туризму України вплинули ряд геополітичних та кризових ситуацій, які не найкращим чином позначились на його розвитку. Починаючи з 2014 року ситуація, що виникала внаслідок тимчасової окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, частини Луганської та Донецької областей України та розв'язані військові дії, негативно позначились на розвитку туристичної індустрії в Україні. У 2020 році туризм України, та і світу в цілому, зіткнувся із серйозним викликом в своєму розвитку – важкою кризою, пов'язаною із появою та поширенням нового небезпечного вірусу COVID-19 по всій планеті.

Друга половина 2021 року стала початком часткового виходу туристичної індустрії України із кризи, спричиненої карантинними обмеженнями та закриттям кордонів у 2020 році. Позитивний вплив здійснило дотримання санітарно-гігієнічних умов туристичними підприємствами для забезпечення безпеки туристів. Також виходу із цієї кризи сприяв значний наплив туристів з інших країн, зокрема з Саудівської Аравії.

Проте повністю Україна не змогла вийти з кризи в туристичній галузі, причиною чого стала повномасштабна війна Росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року. Це надзвичайно масштабний удар по туристичній індустрії України, а особливо по міжнародному туризму, адже це призведе до зменшення кількості туристів на невизначений період. Велика кількість пам'яток культури і архітектури, природно-заповідного фонду, а також інфраструктура та шляхи сполучення, що зазнали нищівних руйнацій, вимагатимуть часу і значних капіталовкладень для відновлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток міжнародного туризму у різних аспектах досліджувався у працях як закордонних так і українських географів та економістів. Але поняття туризму як чинника міжнародно-політичної взаємодії та впливу на геополітичному рівні найкраще висвітлено у публікаціях закордонних науковців. Зокрема, першою, хто звернув увагу на таке розуміння поняття міжнародного туризму є професорка політології університету штату Канзас Лінда Ріхтер, яка вивчала політичні аспекти туризму з точки зору політології, розкрила доцільність таких досліджень та процес політизації розвитку туризму.

У дослідженнях Майкла С. Холла досліджено різні рівні взаємозалежностей між туризмом і політикою. Також, геополітичні аспекти розвитку міжнародного туризму мають відображення у дослідженнях Батлера Р. Та Сантикул В, Бернса П. та Новеллі М., Муфакарі О. та Келлі Я., Вебстера С. та Іванової С. У контексті дослідження важливе місце займають публікації Матревеллі М. та Тимоти Д. [1], де висвітлено вплив війни 2008 р. в Грузії на туристичні ресурси та потоки в країні, Шамари І. та Савченка М. [2], де висвітлено вплив політичної нестабільності та війни в Сирії на розвиток туризму в країнах Близького Сходу. У дослідженнях Ткачук Л. Висвітлено механізми впливу глобальної геополітичної нестабільності на міжнародний туризм [3].

Крім того, пандемія Covid-19 на початку 2020 року залишила значний слід в сфері туризму, особливо міжнародного, що і висвітлено в дослідженнях Бігус М, Гальків Л. та Добушовського П. [4], Демків Ю. і Стукач Т. [5], Даниліної С., Коцюрубенко Г. та Шикіної О. [6], Атаманчук З. [7], Панової І. [8] та інших дослідників.

Метою статті є аналіз впливу глобальних безпекових факторів на міжнародний туризм в Україні та розгляд перспектив розвитку міжнародного туризму на території України.

Виклад основного матеріалу. Туристична галузь – це невід’ємна складова життя більшості людей в Україні і є одною із провідних напрямів соціально-економічної діяльності, а також входить до комплексу галузей економіки, що включає засоби розміщення, заклади харчування, заклади культури та розваг, екскурсії, транспорт, страхування і т. д., які мають неабиякий вплив на розвиток економіки країни вцілому. Туризм – це такий вид діяльності людей, що пов’язаний з їх тимчасовим переміщення з місця постійного проживання в іншу країну або місцевість у межах своєї країни з різними цілями: оздоровчою, професійною, пізнавальною, спортивною тощо.

Під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів міжнародний туризм набув швидких темпів зростання і став одним із важливих чинників, що сприяє зростанню конкурентоспроможності країни на світових ринках. Але в свою чергу динаміка розвитку міжнародного туризму прямо та опосередковано залежить від глобальних факторів впливу.

Обсяг міжнародних туристичних потоків постійно пов’язаний із рядом глобальних безпекових факторів, що можуть загрожувати туристичній діяльності та розвитку туристичної індустрії в країні. До основних глобальних безпекових факторів впливу, які можуть негативно позначитись на розвитку туристичної індустрії варто віднести:

- геополітичну нестабільність у країнах проживання та відпочинку туристів (політичні перевороти, терористичні атаки, військові конфлікти);
- виникнення епідемій та пандемій у країнах проживання та відпочинку туристів;
- негативні природно-екологічні ситуації в країнах відпочинку туристів;
- негативний загальноекономічний стан як у країнах проживання туристів, так і в країнах відпочинку.

Суспільно-політичні та ринкові перетворення у пострадянській Україні дозволили поглянути на рекреаційно-туристичний потенціал як на чинник соціально-економічного розвитку, що сприяло формуванню сталих потоків в’їзного туризму та посилило туристичну привабливість. Це призвело до часткового відновлення підприємств туристичної сфери, дозволило створити десятки тисяч робочих місць та вийти на міжнародний туристичний ринок. Приймаючи близько 25 млн. іноземців на рік, Україна протягом 2000-2013 рр. увійшла до ТОП-10 провідних туристичних дестинацій світу та перетворилася на впливового реципієнта міжнародних відвідувачів. Просторова організація міжнародних туристичних зв’язків в Україні набула відносно усталеної структури, що відображає основні геополітичні впливи [9].

Докорінні зміни у структурі в’їзного та виїзного туризму відбулися у 2014, 2020 та 2022 роках, що пов’язано із глобальними загрозами як всередині країни так і зовнішніми. Сучасна динаміка міжнародних туристичних потоків в Україні характеризується різким зменшенням обсягів в’їзних та виїзних туристів, що несе за собою зниження темпів розвитку туристичної діяльності.

Проаналізувавши статистичні дані UNWTO та Державної прикордонної служби відображені в таблиці 1 та на рисунку 1 можемо прослідкувати поступове збільшення кількості як в'їзних так виїзних туристів від 2009 по 2013 роки. Наприклад, у 2010 році в порівнянні з 2009-им відбувся приріст у 2%, у 2011 році в порівнянні з попереднім – у 1%. Швидші темпи приросту іноземних туристів відбулись у 2012 році – в 7,5% та у 2013 році – в 7% [10, 11, 12].

Кількість виїзних туристів за цей період збільшувалась ще динамічнішими темпами, що бачимо з таблиці 1 та рисунка 1. До прикладу, у 2010 році відбувся приріст виїзних туристів в порівнянні з попереднім роком в розмірі 12%, у 2011 – 15%, 2012 – 8% та у 2013 – майже 11%.

Зауважимо, що починаючи 2014 році відбулися кардинальні зміни у кількості в'їзних (зменшення майже вдвічі) та менш значні у кількості виїзних туристів, спричинені військово-політичною агресією з боку Росії. З таблиці 1 та рисунка 1 бачимо, що в 2014 році в порівнянні попереднім кількість виїзних туристів зменшилась всього на 5,5%, а в'їзних – на 48,5%.

Причиною таких негативних показників у 2014 році стала напружена політична ситуація в країні. Анексія Криму, події на сході та півдні України спричинили негативні зміни в структурі та об'ємах в'їзних і виїзних туристичних потоків. Окупація Криму призвела до втрати близько 30% рекреаційно-туристичного потенціалу, а відповідно, частина іноземних туристів, яка надавала перевагу відпочинку біля моря, змушена обирати іншу країну для відпочинку або відмовитися від такого виду відпочинку.

Не кращою ситуація була і у 2015 році, коли Україну відвідало рекордно низька кількість іноземних туристів. За даними Державної прикордонної служби України у цьому році в Україну прибуло лише близько 124 тисячі іноземців, що є найнижчим показником за останні 14 років на той час [13].

Таблиця 1. В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзд громадян України за кордон у 2009-2020 рр. за даними Державної прикордонної служби України (осіб)

Рік	В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну	Виїзд громадян України за кордон
2009	20798342	15333949
2010	21203327	17180034
2011	21415296	19773143
2012	23012823	21432836
2013	24671227	23761287
2014	12711507	22437671
2015	12428286	23141646
2016	13333096	24668233
2017	14229642	26437413

2018	14342290	27976681
2019	13709562	29345897
2020	3400000	11250000

Джерело: складено автором за даними [10, 11, 12]

Незважаючи на те, що починаючи з 2014 року, в'їзний туризм стримувало багато різних факторів: політична й економічна нестабільність, унаслідок цього скорочення маршрутів, відсутність необхідної матеріальної бази, негативна інформація про суспільний і політичний стан в Україні та багато інших, він все ж розвивався [14].

Сприяв цьому достатньо значний туристичний потенціал України на міжнародній арені: курорти та рекреаційні території в державі становлять майже 9,1 млн. га (15% території), а експлуатаційні запаси мінеральних вод забезпечують використання їх в обсязі понад 64 тис. кубометрів на добу.

Історико-культурні ресурси України теж мають велике значення для розвитку в'їзного туризму. На державному обліку в країні перебувають понад 130 тис. пам'яток, в тому числі: пам'яток археології – понад 57 тис., пам'яток історії – понад 51 тис., пам'яток монументального мистецтва – майже 6 тис., пам'яток архітектури – понад 16 тис., містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних. Також функціонують понад 60 історико-культурних заповідників, в тому числі близько 15 мають статус національних [13].

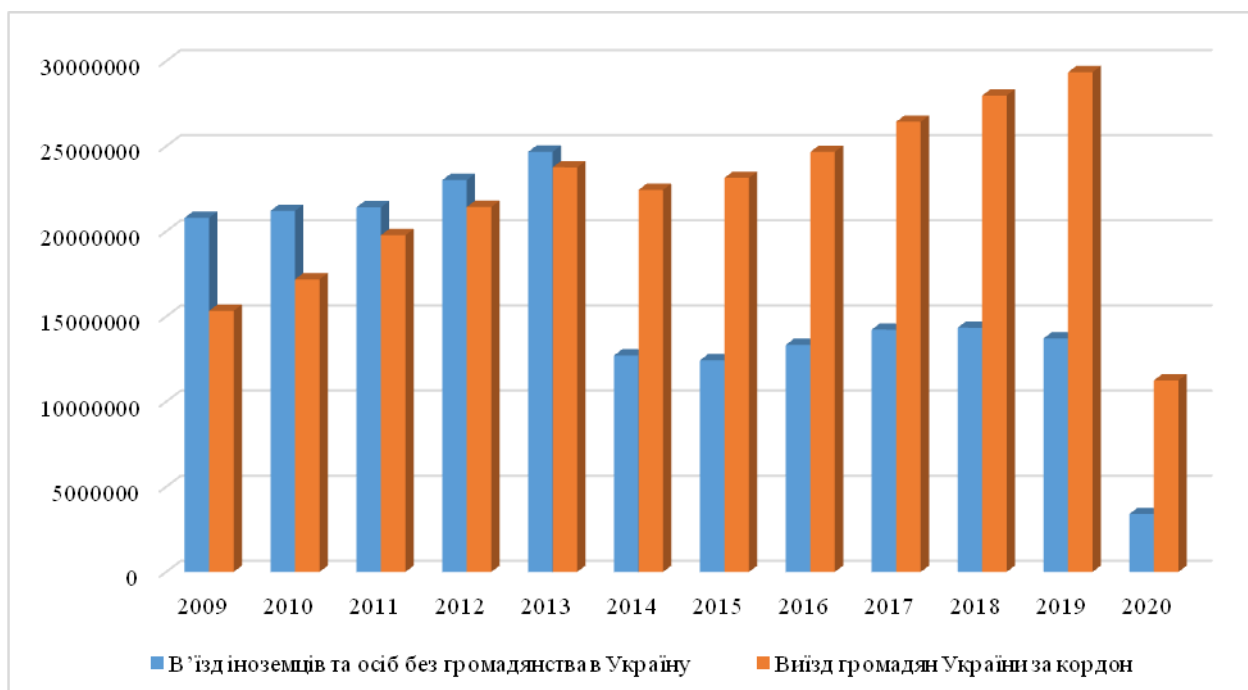

Рисунок 1. В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і віїзд громадян України за кордон у 2009-2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [10, 11, 12]

Починаючи з 2016 року кількість в'їзних туристів починає незначно зростати збільшуючись у 2016 році в порівнянні з попереднім на 7%, у 2017 – на 6%, у 2018 – на 1%. Проте у 2019 році відбулось зменшення на 4%. В цей же період виїзний туристичний потік збільшується все ж активнішими темпами: 2016 рік – на 6,5%, у 2017 – на 7%, 2018 – на 6%, у 2019 – на 5%.

Наступним викликом для розвитку міжнародного туризму в Україні стала пандемія Covid-19 та глобальна криза, яку вона спричинила, завдавши значної шкоди багатьом секторам економіки, в тому числі і туристичному. На тенденції розвитку туристичної індустрії вплинули не лише прямі обмеження, наприклад, введення карантинних заходів, закриття кордонів, заборона на відвідування історико-культурних закладів, скасування авіаперельотів, а також непрямі дії, які були вжиті в інших сферах, пов'язаних із туристичною індустрією: гастрономія та готельне господарство, транспорт, кіноіндустрія, медицина, санаторно-курортні послуги.

Починаючи з 20 квітня 2020 року у зв'язку з поширенням пандемії Covid-19 в Україні було введено карантинні обмеження, що також негативно позначилось на туристичній індустрії країни – зменшення кількості як в'їзних, так і виїзних туристичних потоків. Відповідно даних Всесвітньої туристичної організації та Державної прикордонної служби України у 2020 році кількість в'їзних туристів зменшилась на 75%, при чому, найбільший спад зафіксований у березні (на 97%) та у квітні (на 96%) (таблиця 1, рисунок 1). Негативна ситуація склалася і з виїзними туристичними потоками – кількість виїзних туристів зменшилась на 61% (таблиця 1, рисунок 1).

Така ситуація в Україні склалася у зв'язку із впровадженням заходів направлених на запобігання поширенню пандемії Covid-19, які полягають у впровадженні політики соціального дистанціювання до повної або часткової ізоляції уражених територій. Це суттєво обмежувало мобільність людей по всьому світу та на території України, що спричинило утруднення міжнародного руху туристів та мало суттєвий вплив на діяльність туристичної індустрії в Україні і в світі загалом [15].

Ситуація з міжнародним туризмом в Україні почала покращуватись вже у 2021 році. Проаналізувавши дані оприлюднені Державним агентством розвитку туризму, бачимо збільшення туристичних потоків в Україні у першому півріччі 2021 року в порівнянні другим півріччям 2020 року.

Таблиця 2. В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзд громадян України за кордон 2020-2021 рр. за даними Державного агентства розвитку туризму (осіб)

Квартал 2020-2022 року	В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну	Виїзд громадян України за кордон
1-ий квартал 2020 року	1900000	5600000
2-ий квартал 2020 року	182600	668700
3-ий квартал 2020 року	622700	2900000

4-ий квартал 2020 року	679300	2100000
1-ий квартал 2021 року	631100	2400000
2-ий квартал 2021 року	793400	3400000
3-ий квартал 2021 року	1700000	5100000
4-ий квартал 2021 року	1200000	3800000

Джерело: складено автором за даними [16, 17]

З таблиці 2 та рисунка 2 бачимо, що найбільші показники в'їзду туристів на територію України були у 1-му кварталі 2020 року – 1,9 млн. осіб, після чого вони кардинально зменшилися до позначки 182 тис. осіб (на 90,4%), що було спричинено введенням карантинних обмежень у всьому світі. Покращилися показники вже у 3-му кварталі 2021 року, досягнувши позначки у 1,7 млн. осіб.

Значно кращі показники щодо виїзних туристів: у 1-му кварталі 2020 року вони становили 5,6 млн. осіб, значно знизившись до 668,7 тис. осіб (на 88,0%) вже у 2-му кварталі 2020 року, та досягши максимальної позначки у 5,1 млн. осіб у 3-му кварталі 2021 року.

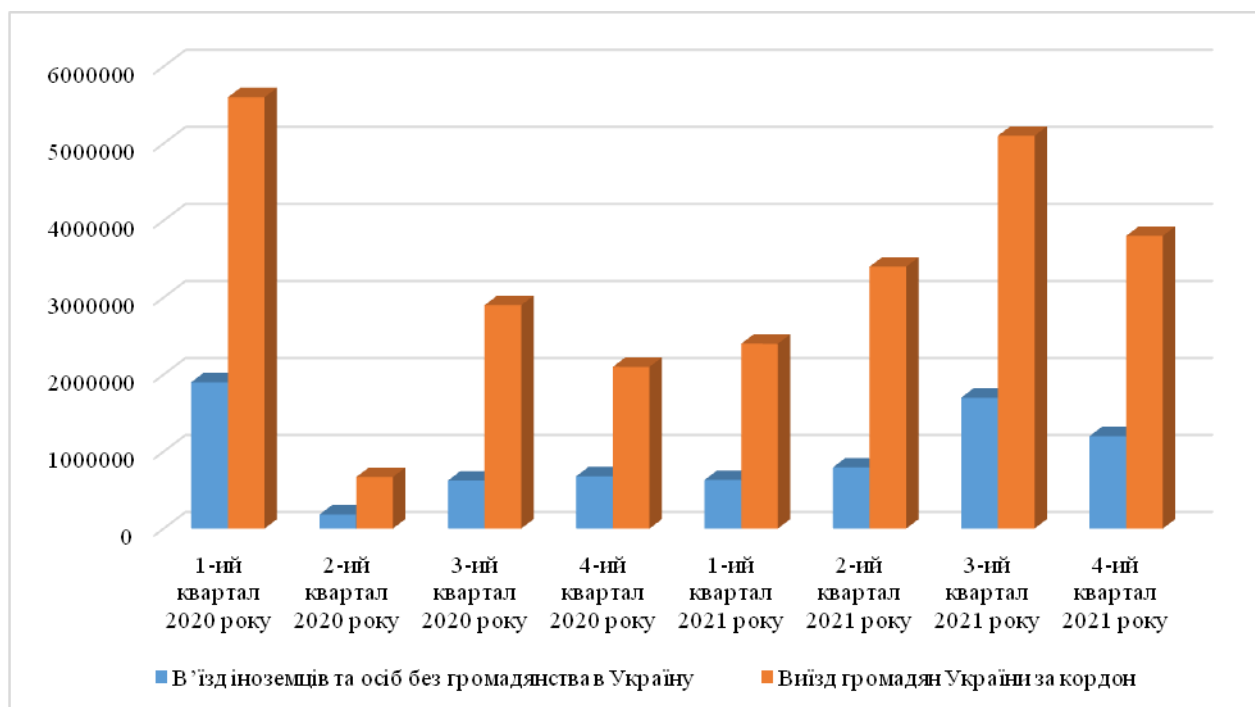

Рисунок 2. В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзд громадян України за кордон у 2020-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [16, 17]

Ще один удар міжнародний туризм в Україні отримав від повномасштабної війни Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Наслідки від

війни в Україні поставили під загрозу не лише туризм на теренах України, але і міжнародний сектор подорожей, який щойно почав відновлюватись від втрат, викликаних пандемією Covid-19. Туристичний сектор, що почав впевнено відновлюватись у січні 2022 року, значно звузив можливості для повномасштабного зростання вже в березні 2022 року, що пов'язано з геополітичними факторами, а саме – війною в Україні.

Під загрозу потрапив як в'їзний туризм в Україні, так виїзний. До причин, що перешкоджають розвитку в'їзного туризму на даний момент є:

- воєнні дії на території України, що несуть небезпеку не лише для туристів, але і для всього населення України, особливо в місцях окупації та ведення активних бойових дій;
- втрата значної частини туристичних об'єктів (історичних пам'яток, пам'яток культури, архітектури, релігійно-туристичних об'єктів, природно заповідного та лікувально-оздоровчого фонду) від розміщення окупаційних військ в місцях їх розміщення та руйнування у зонах проведення активних бойових дій;
- руйнування інфраструктури в районах проведення активних бойових дій;
- закриття повітряного простору для цивільної авіації;
- порушення логістики на території України;
- розміщення окупаційних військ на території областей, що є важливими туристичними центрами в Україні.

Масштаби втрат та руйнувань на сьогоднішній день порахувати ще неможливо, адже значна територія ще знаходиться під окупацією, де відбуваються активні бойові дії.

Виїзний туризм в свою чергу теж зазнає негативних наслідків на території України, адже вже на сьогоднішній день більше 4 млн. населення України мігрували за межі кордону України. Та частина населення, що залишилась в межах країни через кризу, що виникає внаслідок війни, навряд чи буде користуватись послугами туристичних підприємств для організації виїзного туризму.

Такі наслідки війни туристична індустрія відчує не лише на сьогоднішньому етапі розвитку подій, але і буде мати в майбутньому, після закінчення воєнних дій, адже відновлення втрат вимагатиме колосальних капіталовкладень (відновлення інфраструктури, відновлення туристичних центрів, відновлення бюджету і т.д.).

Внаслідок вище наведеного виникає думка, що іноземці в майбутньому в Україну не захочуть їхати. Однак у світі є багато прикладів, коли після масштабних воєнних дій країни швидко відновлювалися та з новими силами розвивали туризм. Це пов'язано з тим, що воєнні дії, збройні конфлікти, тероризм і таке інше впливає на створення нової спадщини та сприяють розвитку «туризму пам'яті».

Наприклад, конфлікт у Боснії та Герцеговині, що тривав у 1992-1995 роках, після завершення у 1995 році за офіційними даними давав приріст турпотоків у

країну до 24% щорічно, а Всесвітня організація туризму прогнозувала, що до 2020 року Боснія і Герцеговина посяде третє місце у світі за темпами розвитку туризму. У 2010 році Сараєво було в топ-10 міст для відвідування від путівника Lonely Planet. У 2019 році загальний вклад туризму в економіку Боснії та Герцеговини складав 10,5% [18]. Причиною такого розвитку стала цікавість туристів до наслідків війни та руйнацій.

Ще одним прикладом є Ізраїль, який і до сьогодні продовжує жити у стані війни із Палестиною. Ізраїльсько-палестинський конфлікт триває вже десятиліттями після того як у 1947 році ООН проголосувала за розділення Палестини на окремі єврейську та арабську держави, а у 1948 році була створена держава Ізраїль, яку не визнала арабська сторона. Хоч зараз і залишилась напруга між сторонами все ж іноземні туристи їдуть до Ізраїлю навіть знаючи про те, що в країні триває війна. І сьогодні на туризм в Ізраїлі припадає 6,2% економіки. Найбільш популярні види туризму в цю країну – паломництво, медичний, культурний [10].

Отже, після завершення війни Україна буде мати можливість розвивати туризм, крім того може з'явитись новий напрям туризму – воєнний туризм (або його ще називають військовий, мілітарний). Метою такого туризму є відвідання місцевості, пов'язаної з воєнними діями: відвідування історичних місць і музеїв, відвідання різних об'єктів і полігонів, та відвідування місць бойових дій.

Висновки. Отже, аналіз впливу глобальних безпекових факторів на міжнародний туризм в Україні показав декілька періодів, що негативно позначились на його розвитку. Крім того ці ж фактори продовжують впливати на туризм і сьогодні.

Варто зауважити, що в умовах пострадянських перетворень туризм в Україні частково відновлювався і туристичні потоки мали тенденцію до збільшення, що дозволило у 2000-2013 рр. увійти до ТОП-10 провідних туристичних дестинацій світу. Починаючи з 2014 року ситуація, що виникала внаслідок тимчасової окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, частини Луганської та Донецької областей України та розв'язані військові дії внаслідок цього, призвели до зменшення міжнародних туристичних потоків майже вдвічі. У 2020 році також спостерігається значне зниження міжнародних туристичних потоків, що пов'язано з появою та поширенням нового небезпечного вірусу Covid-19 по всій планеті.

Початок повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року – це ще один надзвичайно негативний чинник, який позначиться на розвитку туристичної індустрії України, і вже призводить до зменшення кількості туристичних потоків. Крім того, відновлення туризму та інших галузей економіки, пов'язаних з ним, вимагатиме великих капіталовкладень.

Однак, у світі є багато країн, коли після масштабних воєнних дій швидко відновлювалися та розвивали туристичну індустрію. Приклад таких країн можна

брати за основу для відновлення туристичної індустрії в Україні у післявоєнний період.

Література:

1. Metreveli M., Timothy D.J. Effects of the August 2008 War in Georgia on Tourism and its Resource // Moufakkir Omar, Kelly Ian (Eds). *Tourism, progress and peace*, Wallingford: CABI, - 2010. – P. 134-148.
2. Шамара І. М., Савченко М. Г. Вплив політичної нестабільності на розвиток туризму в країнах Близького Сходу. *Вісник ХНТ імені В.Н. Каразіна*. Харків, 2019. Вип. 10. С. 219-226.
3. Ткачук Л. Глобальна геополітична нестабільність як чинник розвитку міжнародного туризму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. №2(71). С. 29-34.
4. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 3. С. 7–12.
5. Демків Ю. М., Стукач Т. М. Українська туристична галузь у світовому середовищі: адаптація за умов впливу глобальної міжнародної кризи COVID-19. *Бізнеснавігатор*. 2020. Вип. 4. С. 18–25.
6. Даниліна С. О., Коцюрубенко Г. М., Шикіна О. В. Фінансово-економічні наслідки пандемії для світової туристичної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-1. С. 29–34.
7. Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 94–99.
8. Панова І. О. Туризм під час пандемії: наслідки та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 226–232.
9. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126 (частина І). С. 12-23.
10. UNWTO: офіційний сайт. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 27.03.2022).
11. Туристичний барометр України. Київ. 2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf> (дата звернення: 27.03.2022).
12. Державна прикордонна служба України: офіційний сайт. URL: psu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-nauchastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/ (дата звернення: 27.03.2022).
13. Бунтова Н. В. Потенціал України на міжнародному ринку туристичних послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип.17, Ч.2. С.21-24.
14. Гук Н. А. Міжнародний туризм в Україні: реалії та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7, Ч. 1. С. 99-102.
15. Барвінок Н. Вплив пандемії, спричиненої Covid-19, на діяльність туристичної індустрії в Україні. *Соціальна економіка*. 2021. № 62. С. 201-214
16. Державне агенство розвитку туризму: офіційний сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/kilkosti-turistiv-do-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2021-roku-zroslo-na-9-v-porivnyanni-z-drugim-pivrichchuyam-2020-roku> (дата звернення: 27.03.2022).
17. Туристична статистика України: офіційний сайт. URL: https://datastudio.google.com/u/0/reporting/ef4e05ee-33c4-49af-b70b-ddb7f5568c68/page/p_u24mioylmc (дата звернення: 27.03.2022).
18. Зейд А. Кассуха , «Постконфліктні туристичні ландшафти: між спадщиною конфлікту та гібридизацією туристичної діяльності», *Via [Online]*, 15 | 2019, опубліковано 22 листопада 2019, доступ 3 квітня 2022. URL: <http://journals.openedition.org/viatourism/3984>; DOI: <https://doi.org/10.4000/viatourism.3984>.

References:

1. Metreveli, M., & Timothy, D. (2010). Effects of the august 2008 war in Georgia on tourism and its resources. In *Tourism, Progress and Peace* (pp. 134-147). CABI Publishing [in English].
2. Shamara, I., & Savchenko, M. (2020). Vplyv politychnoi nestabilnosti na rozvytok turyzmu v krainakh Blyzkooho Skhodu. [The impact of political instability on tourism development in the Middle East]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina - Bulletin of the KhNT named after VN Karazina*, 10, 219-226. Retrieved from: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2019-10-23> [in Ukrainian].
3. Tkachuk, L. (2018). Hlobalna heopolitychna nestabilnist yak chynnyk rozvytku mizhnarodnoho turyzmu. [Global geopolitical instability as a factor in the development of international tourism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka - Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 2(71), 29-34 [in Ukrainian].
4. Bihus, M. M., Halkiv, L. I. & Dobushovskyi, P. A. (2020). Turystychnyi biznes pid vplyvom suchasnykh zmin, zumovlenykh svitovymy vyklykamy. [Tourism business under the influence of modern changes due to global challenges]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia - Scientific view: economics and management*. 3, 7–12 [in Ukrainian].
5. Demkiv, Yu. M. & Stukach, T. M. (2020). Ukrainska turystychna haluz u svitovomu seredovyshchi: adaptatsiia za umov vplyvu hlobalnoi mizhnarodnoi kryzy COVID-19. [Ukrainian tourism industry in the world environment: adaptation to the global international crisis COVID-19]. *Biznesnavihator - Business navigator*, 4, 18–25 [in Ukrainian].
6. Danylina, S. O., Kotsiurubenko, H. M. & Shykina, O. V. (2020). Finansovo-ekonomichni naslidky pandemii dlia svitovoi turystychnoi haluzi. [Financial and economic consequences of the pandemic for the global tourism industry]. *Prychornomorski ekonomichni studii - Black Sea Economic Studies*, 52-1, 29–34 [in Ukrainian].
7. Atamanchuk, Z. A. (2020) Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v umovakh pandemii COVID-19: tendentsii ta ochikuvannia. [Development of international tourism in the context of the COVID-19 pandemic: trends and expectations]. *Biznes Inform - Business Inform*, 5, 94–99 [in Ukrainian].
8. Panova, I. O. (2020). Turyzm pid chas pandemii: naslidky ta perspektyvy. [Tourism during the pandemic: consequences and prospects]. *Biznes Inform - Business Inform*, 5, 226–232 [in Ukrainian].
9. Parfinenko, A. Yu. (2015). Mizhnarodnyi turyzm v Ukraini: heopolitychni aspekty hlobalnoho yavyscha. [International tourism in Ukraine: geopolitical aspects of the global phenomenon]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn - Current issues of international relations*, 126, 12-23 [in Ukrainian].
10. UNWTO (2022). [unwto.org](https://www.unwto.org/). Retrieved from: <https://www.unwto.org/> [in Ukrainian].
11. Turystychnyi barometr Ukrainy. [Tourist barometer of Ukraine]. [ntoukraine.org](http://www.ntoukraine.org) Retrieved from: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf> [in Ukrainian].
12. Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy. [State Border Guard Service of Ukraine]. psu.gov.ua. Retrieved from: <http://psu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-naychastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/> [in Ukrainian].
13. Buntova, N. V. (2016). Potensial Ukrainy na mizhnarodnomu rynku turystychnykh posluh. [Potensial Ukrainy na mizhnarodnomu rynku turystychnykh posluh]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu - Scientific Bulletin of Kherson State University*, 17, 21-24 [in Ukrainian].
14. Huk, N. A. (2016). Mizhnarodnyi turyzm v Ukraini: realii ta perspektyvy. [International tourism in Ukraine: realities and prospects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 7, 99-102 [in Ukrainian].
15. Barvinok, N. (2021). Vplyv pandemii, sprychynenoi Covid-19, na diialnist turystychnoi industrii v Ukraini. [The impact of the Covid-19 pandemic on the activities of the tourism industry in Ukraine]. *Sotsialna ekonomika - Social economy*, 62, 201-214 [in Ukrainian].

16. Derzhavne ahenstvo rozvytku turyzmu. [State Agency for Tourism Development]. *tourism.gov.ua* Retrieved from: <https://www.tourism.gov.ua/blog/kilkosti-turistiv-do-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2021-roku-zrosla-na-9-v-porivnyanni-z-drugim-pivrichchiam-2020-roku> [in Ukrainian].
17. Turystychna statystyka Ukrainy. [Tourist statistics of Ukraine]. *datastudio.google.com*. Retrieved from: https://datastudio.google.com/u/0/reporting/ef4e05ee-33c4-49af-b70b-ddb7f5568c68/page/p_u24mioylmc [in Ukrainian].
18. Zeid A. Kassouha, « Post-conflict tourist landscapes: between the heritage of conflict and the hybridization of tourism activity », *Via* [En ligne], 15 | 2019, mis en ligne le 22 novembre 2019, consulté le 03 avril 2022. URL : <http://journals.openedition.org/viatourism/3984> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/viatourism.3984> [in French].